

NASLARA ZÂHİRÎ YAKLAŞIMIN FÜRÛ-İ FIKHA ETKİSİ: YOLCULUKTA ORUÇ TUTMANIN HÜKMÜ*

The Effect of the Zâhirî Approach to the Naşş (Qur'an and Hadith Texts) on the
Fürû' Al-Fikh: Judgment of Fasting on the Journey

Hasan KAYAPINAR¹

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi :07.10.2021
Kabul Tarihi :10.12.2021
Yayın Tarihi :25.12.2021

Özet:

İslam dini mükelleflere ramazan ayında oruç tutmayı farz kılmıştır. Ancak bazı hallerde bu farziyet zamanı esnetilmiş, ramazan orucunun daha sonraki zamanlarda tutulabileceği kabul edilmiştir. İslam dini sadece oruç konusunda değil hemen hemen her konuda zaruretten bulunduğu durumlarda kolaylığı meşru kılmış, mükelleflerden önceki yükümlüğü kaldırmıştır. Kur'an-ı Kerim'de orucun farz olduğunu bildiren âyetlerin hemen akabinde hasta ve yolcunun ramazan ayında oruç tutmakla mükellef olmadığı, bu kişilerin farz orucu daha sonraya erteleyebileceği bildirilmiştir. Ancak bu âyetlerin anlamı hakkında bazı ihtilâflar söz konusudur. Bazı sahâbiler ve Zâhirî mezhebi bilginleri hasta ve yolcunun ramazan orucunu ramazan ayında tutamayacağını, bu ayın orucu mutlaka başka günlerde tutmak zorunda olduklarını kabul etmişlerdir. Bu görüş sahipleri söz konusu âyetlerin zorunluluk bildirdiğini ileri sürdüler. Bu görüş sahiplerine göre bu âyetler hasta ve yolcuya farz olan orucun ramazan orucu değil, ramazan ayından sonraki zamanlarda tutulacak olan oruç olduğunu bildirmektedir. Bu konuda ilgili âyetin yanında Hz. Peygamber'den (s.a.s.) aktarılan bazı hadislerle de istidlâl etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bazı yolculuklarında oruç tutmamıştır. Ancak bazı yolculuklarında da oruca niyet ettiği halde yolculuk esnasında orucu açmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) yolda orucunu açmanın yanında yolculukta oruç tutmayı yasaklayıcı ifadeler de kullanmıştır. Ancak çoğunluğu oluşturan âlimler hasta ve yolcunun ramazan orucunu başka günlerde tutabileceğini bildiren âyetlerin zorunluluk değil ruhsat ifade ettiğini kabul etmişlerdir. Bu görüş sahipleri Kur'an'da başka âyetlerden delil getirerek orucun başka günlerde tutulmasının ruhsat olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna göre hasta ve yolcu isterse ramazan orucunu tutabilir, isterse başka günlere erteleyebilir. Bu görüş sahipleri de aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbenin yolculuklarında oruç tuttuğunu bildiren rivâyetlerle de istidlâlde bulunmuştur. Bu rivâyetlerde açıkça belirtildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe yolculuklarında oruç tutmuşlardır. Onlara göre aynı şekilde sahâbenin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra da yolculuklarında oruç tutmaya devam etmesi yolculukta orucu ertelenen zorunlu olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu âlimler yolculukta oruç tutmayı yasaklayan rivâyetlerin bazı özel durumlar için vârid olduğunu, dolayısıyla bu rivâyetlerin genel hüküm istinbâti için uygun olmadığını belirtmişlerdir. Zira söz konusu rivâyetlerde açıkça görüleceği üzere Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculukta orucu yasaklayan ifadeleri oruçtan etkilenen bazı sahâbiler içindir. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculukta orucu yasaklayan hadisler savaş öncesi varid olmuştur. Daha da ötesi bu rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbenin düşman ile karşılaşmaya hazır olmasını istemiş, bunun için oruçlarını açmasını emretmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku • azîmet • ruhsat • oruç • yolculuk

* Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimince SBA-2021-14213 kodlu proje kapsamında desteklenmiştir.

¹ Dr. Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Temel İslam Bilimleri Bölümü/İslam Hukuku Anabilim Dalı, <https://orcid.org/0000-0001-8752-463X>, hasankayapinar03@hotmail.com.

Giriş

İslam hukukunda teklifi hükümler talebin umumu olup olmaması açısından azîmet ve ruhsat olarak iki sınıfta ele alınmaktadır. Azîmet mutlak olarak vazedilen, normal şartlar altında yapılması istenen genel-geçer hükümlerdir. Ruhsat ise arızı şartlar için konulmuş geçici hükümleri ifade etmektedir.¹ Fıkıhta asıl olan azîmettir. Ancak hayat şartları her zaman aynı şekilde karşımıza çıkmadığı için zaman zaman ruhsatlara da ihtiyaç duyulabilir. İslam hukukunun mükelleflere azîmet hükümlerini vazedmesinin yanında bazı durumlarda onlar için ruhsatı da meşru kılması bu hukuk sisteminin sosyal hayatın değişkenliğine uygun hükümlere sahip olduğunu ve kurallarının esnek ve uygulanabilir olduğunu göstermektedir.

İslam dininde mükelleflerin sorumlu olduğu ibadetlerden birisi de oruçtur. Oruç için de azîmet olarak vazedilen hükümlerin yanında bazı ruhsatlar tanınmıştır. Bu ruhsatların başında farz olan ramazan orucunun hasta ve yolcular için erteleme meşrûiyeti gelmektedir.

Fürû-i fıkıh kitaplarında yolcuğun mahiyeti ile ilgili bazı ihtilâflar bulunmaktadır. Ancak çalışmanın esas konusu seferilik süresi ya da mesafesi olmadığı için bu tartışmalar ele alınmayacaktır.² Şu kadarını söyleyebiliriz ki mezheplerin kendi içinde genel geçer kabul ettiği bazı görüşler bulunmaktadır. Buna göre Hanefî mezhebinde üç günlük normal yürüme mesafesi esas alınmıştır. Yolcunun günde 6 saat yürünebileceği düşünülmüş ve buradan hareketle 18 saatlik uzaklıktaki bir yer için yola çıkan kişinin fikhen yolcu sayıldığına hükmedilmiştir.³ Cumhûru fukahâ ise yolculuk için 4 berîdlik mesafeyi esas almıştır. Bir berîdin 12 mil olduğu düşünülürse cumhurun görüşüne göre 48 millik mesafede İslam hukukuna göre yolculuk hükümleri başlamaktadır.⁴

Ramazan ayında yolcunun oruç tutmasının hükmü noktasında öncelikle sahâbe arasında, daha sonra da fukahâ arasında ihtilâflar bulunmaktadır. Şöyle ki bu ihtilâf, sahâbe arasında ramazan ayında yolcunun oruç tutmasının meşrûiyeti hakkında olup çoğunluk fukahâ arasında ise ramazan ayında yolcunun oruç tutması ya da tutmamasının efdaliyeti noktasındadır. Bu çalışmada ramazan ayında hasta ve yolcuların oruç tutmanın meşrûiyeti noktasındaki tartışmalar ele alınmıştır. Zira bu tartışmalar yöntem farklılaşmasından kaynaklanmakta, nasların zâhiri bakış açısına göre okunmasına dayanmaktadır.

¹ Ebû Bekr Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed Serahsî, Usûlû's-Serahsî, ed. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 1/117; Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebi Bekr Merğînânî, el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, ed. Nu'aym Eşref Nûr Muhammed (Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1417), 1/32; Ebû'l-Fazl Abdullah b. Mahmûd Mevsîlî, el-İhtiyâr li-Talîlî'l-Muhtâr, ed. Mahmûd Ebû Dakîka (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts), 1/25.

² İhtilâflar hakkında bkz. Suat Erdem, "İslâm Hukûkunda Seferiliğin Ölçütü", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 18, (2011), 111-128; Bedri Aslan, "Seferilik Tespiti Hususunda İmam Ebû Hanife ve İmam Şafîi'nin Görüşlerinin Sonraki Dönemlere Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme", Artuklu Akademi, 3/1 (2016), 84-105; Şevket Topal, "Elmalılı İle Aksekili Arasındaki Seferilik Hükümü Tartışması", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3, (2013), 7-29.

³ Abdülganî b. Talib Meydânî, el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb, ed. Mahmûd Emîn en-Nevâvî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts), 1/105.

⁴ Komisyon, el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1983), 25/28, 29. Hesaplamalar için ayrıca bk. Fahrettin Atar, "Sefer", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/ 295; Suat Erdem, "İslam Hukukunda Seferiliğin Ölçütü", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 18 (2011), 123.

Çalışmanın değişik yerlerinde ifade edileceği üzere Hz. Ömer (öl. 23/644), İbn Ömer (öl. 73/693), Ebû Hureyre (öl. 58/678) gibi bazı sahâbilerin yolcunun ramazan orucunu tutmasına cevaz vermediği rivâyet edilmiştir. Taberî (öl. 310/923) bu sahâbilerin görüşlerinin gerekçesini şöyle açıklamıştır: Allah ramazan orucunu mukim kimselere farz kılmış ve “ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ hasta veya yolcu olanlar başka günlerde oruç tutsun” âyeti⁵ ile ramazan orucunu hasta ve yolcuya ramazan ayından başka günlerde farz kılmıştır. Ramazan ayında mukim kimsenin oruç tutmaması câiz olmadığı gibi hasta ve yolcunun da ramazan ayında oruç tutması câiz değildir.⁶

Söz konusu sahâbilerin bu icthadları genellikle karşı görüş sahipleri tarafından nakledilmektedir. Başka bir ifadeyle yolcunun ramazan ayında oruç tutmasının câiz olmadığını savunan bu alimlerin görüşlerini, bu görüşleri savunan değil eleştiren müelliflerin eserlerinden okumaktayız. Dahası söz konusu kaynaklar bu görüşü fûrû kitaplarında tarihi bir anekdot gibi aktarmakta, özellikle sonraki döneme ait eserlerde bu icthad detaylı bir incelemeye tâbi tutulmamaktadır. Ancak İbn Hazm (öl. 456/1064) bu konuyu detaylı bir şekilde ele almakta, yolcunun ramazan orucunu tutmasının câiz olmadığını şiddetli bir şekilde savunmaktadır. Ramazan ayında yolcunun oruç tutmasının cevazı noktasında âyetlerden istidlâl edilmesine şiddetle karşı çıkmakta, böyle bir istidlâli açıkça bir iftira, Allah'ın kitabını tahrif olarak nitelemektedir.⁷ Sonuç itibarıyla cumhuru ulemânın görüşü tercihe şayan olabilir ancak İbn Hazm'ın istidlâlleri de tamamen göz ardı edilmemelidir. Bu istidlâllerin incelenmesi okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırabileceği gibi mukayeseli fıkıh çalışmalarına da katkı sunabilir.

Yolculukta oruç tutmanın hükmü ile ilgili ihtilâfların temelinde “ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ Başka günlerde oruç tutsun” âyeti yer almakla birlikte konu ile ilgili Hz. Peygamber'den gelen bazı rivâyetler de tartışmaya zemin hazırlamaktadır.⁸ Bu bölümde yolculukta tutulan orucun geçersiz olduğunu savunan âlimlerin dayandığı rivâyetler değerlendirilmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Yolculuklarında Oruç

İmam Mâlik (öl. 179/795) *el-Muvatta'*da yolculukta oruç tutma ile ilgili müstakil bir bab açarak konuyla ilgili rivâyetleri bu başlıkta toplamıştır. Burada Abdullah b. Abbas'tan (öl. 68/687) naklen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'nin fethedildiği yıl ramazan ayında Mekke'ye gitmek için yola çıktığını, Kedîd ismi verilen yere geldiğinde orucunu açtığını ve bunun üzerine

⁵ Bakara, 2/185.

⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Tefsiru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Tefsiri Âyi'l-Kur'an, ed. Ahmed Muhammed Şâkir - Mahmûd Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1955), 3/463; Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzî, Mefâtihu'l-Gayb (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 5/245.

⁷ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, el-Muhallâ bi'l-Âsâr, ed. Abdülğaffâr Süleymân el-Bendârî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 4/389, 393.

⁸ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed Tahâvî, Şerhu Me'âni'l-Âsâr, ed. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdelhak (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994), 2/63; Ebû Zekerîyya Muhyiddin Yahya b. Şeref Nevevî, Sahihu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî (Mısır: el-Matba'atü'l-Mısriyye, 1929), 7/229.

insanların da oruçlarını açtıklarını rivâyet etmiştir.⁹

el-Muvatta' şârihlerinden İbn Abdilber (öl. 463/1071) yolculukta oruç tutmanın geçersiz olduğunu ileri süren bilginlerin bu rivâyetle istidlâlde bulunduğunu, bu rivâyetin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatının son dönemlerine ait olduğunu ve yolculukta oruç tuttuğuna ilişkin olan rivâyetleri neshettiğini ileri sürdüklerini aktarmıştır. Ayrıca bu görüş sahiplerinin "*seferde oruç tutmak hayır/iyilik değildir*" rivâyeti ile de istidlâlde bulduklarını nakletmiştir.¹⁰

İbn Abdilber daha sonra bu istidlâlleri değerlendirmeye tâbî tutmuştur. Öncelikle "*seferde oruç tutmak hayır/iyilik değildir*" hadisinin belirli bir kişi hakkında söylendiğini, bu kişinin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) orucunu açtığı halde oruç tutmaya devam ettiğini, Hz. Peygamber (s.a.s.) de onun yorgun ve bitkin olduğunu gördüğünü, bunun üzerine böyle söylediğini belirtmiştir. Nitekim Buhârî (öl. 256/870) de bu anlamda bir rivâyet aktarmaktadır.¹¹ Ayrıca zaman zaman Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculukta da oruç tuttuğunu dolayısıyla yolculukta oruç tutmanın günah olmayacağını ileri sürmüştür.¹²

İbn Abdilber, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) orucunu açmasının genel bir hüküm ifade etmediğini belirtmiş ve bu rivâyetin sebab-i vürûdunu açıklamıştır. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) ramazan ayında Medine'den oruçlu olarak yola çıkmıştı. Sahâbenin bir kısmı binek üzerinde bir kısmı da yürüyerek yola devam etmişlerdi. Sahâbenin çoğunluğu oruçtan etkilenmiş ve yorgun düşmüşlerdi. Daha sonra Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sahâbenin bu durumu haber verilmiş, oruç tutma konusunda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) tâbî oldukları söylenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de eline bir bardak su almış ve sahâbenin göreceği bir şekilde suyu içerek orucunu açmıştır.¹³ Nitekim İmam Mâlik de bu rivâyeti aktarmıştır.¹⁴

Diğer taraftan Abdullah b. Abbas rivâyeti ile yolculukta oruç tutmanın hurmeti için istidlâl edilmesi bazı soru işaretlerini de beraberinde getirecektir. Zira yolculukta oruç tutmak mahzurlu olsaydı Hz. Peygamber (s.a.s.) yola çıkmadan önce oruca niyet etmezdi. Oruçlu olarak yola çıktığına göre yolcunun oruç tutmasında mahzur olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim Tahâvî (ö. 321/933) de bu rivâyetin oruçlu olarak yola çıkılabileceğine ve yolda orucun açılabilmesine delâlet ettiğini belirtmiştir.¹⁵ Diğer taraftan rivâyette açıkça belirtildiğine göre sahâbeden bazıları bitkin düşmüş, buna rağmen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) oruca devam etmesi sebebiyle oruç tutmaya devam etmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.)

⁹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, ed. Muhammed Mustafa el-Azamî (Dubâi: Müessesetü Zâyid B. Sultân Âl-İ Nehyân, 2004), "Siyâm", 1031.

¹⁰ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah İbn Abdülber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' i mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, ed. Muhammed Abdulkebir el-Bekri Mustafâ b. Ahmed el-Ulvî (Mağrib: Vizâratu Umûmi'l-Evkâfi ve's-Şu'ûnu'l-İslâmiyye, 1967), 9/65.

¹¹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, ed. Halil b. Me'mun Şiha (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2010), "Savm", 36.

¹² İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 2/172, 173.

¹³ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 9/69.

¹⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, "Siyâm", 1032.

¹⁵ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, 2/67.

sahâbenin orucunu açması için bizzat kendisi orucunu açmıştır. Bu durumda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolda oruç tutmayı niyet ettiğini ancak sahâbenin durumundan dolayı orucunu açtığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan bu rivâyetteki yolculuğun Mekke'nin fethi için olduğu belirtilmiştir.¹⁶ Bu husus dikkate alındığında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sahâbenin beden gücünü önemseddiği anlaşılmaktadır. Nitekim Müslim'in (öl. 261/875) *es-Sahîh*'inde naklettiği bir rivâyet bunu açıkça ifade etmektedir. Ebû Saîd el-Hudrî'nin (öl. 74/693-694) ifadesine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbe Mekke'nin fethi için yola çıkmıştı. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbe oruçlu idi. Bir konak yerinde Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbeye “*düşmana yaklaştınız, oruçları açmanız size güç verir*” buyurdu. Sahâbe bunu ruhsat olarak değerlendirdiği için onların bir kısmı orucunu açtı, bir kısmı oruç tutmaya devam etti. Sonraki konak yerine geldiklerinde ise Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbeye “*artık düşmanla karşı karşıya geldiniz, orucunuzu açmak size güç verir, oruçlarınızı açın*” buyurdu. Bu açık bir emir olduğu için sahâbe oruçlarını açmıştır. Bu olaydan sonra da sahâbe Hz. Peygamber (s.a.s.) ile yolculuklarda oruç tutmuştur.¹⁷

Hadis kitaplarındaki bir rivâyete göre Enes b. Mâlik (öl. 93/711) “Biz Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında yolculuğa çıkardık, oruç tutanlar tutmayanları, tutmayanlar da tutanları ayıplamazdı” buyurmuştur.¹⁸ İbn Abdilber bu rivâyetin yolculukta tutulan orucun geçersiz olduğu ve mutlaka kaza edilmesi gerektiği yönündeki görüşleri reddettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu rivâyetin konuyla ilgili ihtilâfı sona erdirecek mahiyette olduğu kabul edilmiştir.¹⁹ Daha sonra sahâbeden Hz. Ömer, Ebû Hureyre ve Abdullah b. Ömer'den yolculukta tutulan orucun geçersiz olduğu yönünde rivâyetlerin bulunduğunu aktarmıştır. Aynı şekilde İbn Abbas'ın yolculukta oruç tutmamanın azîmet olduğu ve mutlaka yerine getirilmesi gerektiğinin rivâyet edildiğini ifade etmiştir.²⁰

İmam Malik *el-Muvatta*'da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayında oruç tuttuğunu ancak daha sonra bu orucu bozduğunu rivâyet etmiştir. Bu minvalde muhtelif rivâyetler aktardıktan sonra Enes b. Malik'in sahâbenin ramazan ayında Hz. Peygamber ile yolculuk yaptıklarını, sahâbe içerisinde oruç tutanların olduğu gibi tutmayanların da olduğunu, hiç kimsenin bir başkasının yaptığını garipsemediğini aktarmıştır.²¹

Ebû'l-Velid el-Bâcî'ye (öl. 474/1081) göre Hz. Peygamber'in ramazan ayında oruç tutması bu ayda oruç tutmanın cevazına delâlet etmektedir. Daha sonra Bâcî'nin belirttiğine göre İmam Mâlik de yolculukta oruç tutmayı daha faziletli görmektedir. Zira oruç kişinin

¹⁶ Askalâni, *Fethu'l-Bârî*, 4/180.

¹⁷ Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahihu Müslim*, ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1991), “Siyâm”, 102.

¹⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, “Siyâm”, 1033; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, “Savm”, 37.

¹⁹ Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Beğavî, *Me'âlümü't-Tenzil*, ed. Muhammed Abdullah en-Nemr (Riyad: Dâru Taybe, 1409), 1/200; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, ed. Hişâm Semir el-Buhârî (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 2/286; Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî İbn Âşûr, *Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir* (Tunis: Dâru't-Tunisiyye, 1984), 2/164.

²⁰ İbn Abdülber, *et-Temhid*, 2/170.

²¹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, “Siyâm” 1031-1036.

zimmetinde borç olarak durur ve borcun mümkün olduğu kadar erken ifâ edilmesi daha uygundur.²²

İmam Mâlik *el-Muvatta*'da Abdullah b. Ömer'in yolculukta oruç tutmadığı rivâyetine yer vermektedir. el-Bâcî bu rivâyeti tevil etmekte, İbn Ömer'in belki hayatının son dönemlerinde acziyetinden dolayı yolculukta oruç tutmadığını veya hastalık gibi herhangi bir sebeple oruç tutmadığını belirtmektedir. Daha sonra İbn Ömer'in yolculukta oruç tutulmaması gerektiği görüşünde olabileceğini de muhtemel olarak zikretmektedir. Fıkıh ilminin tedvin edildiği dönemlerde kaleme alınan eserlerde sahâbeden bazı isimlerin yolculukta oruç tutulamayacağına, tutulsa bile mutlaka kaza edilmesi gerektiğine kâil olduğu kaydedilmiştir. Başka bir ifadeyle ilk dönem kaynaklarda İbn Ömer'in yolculukta oruç tutulamayacağı görüşünü savunduğu belirtilmektedir. el-Bâcî *el-Müntekâ*'da bu bilgilere yer vermediği gibi İmam Mâlik'in aktardığı Abdullah b. Ömer'in yolculukta oruç tutmadığı rivâyetini tevil etmiştir.

Buhârî "*seferde oruç tutmak iyilik değildir*" hadisini "aşırı sığağa maruz kalan ve kendisi için gölgelik yapılan kişiye Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "*seferde oruç tutmak iyilik değildir*" sözünün babı" başlığı altında vermiştir. İbn Hacer, (öl. 852/1449) Buhârî'nin bab başlığında hadisin sebab-i vürûduna yer vererek hadis metninin mutlak olarak ele alınmasının önüne geçmek istediğini belirtmiştir. Ayrıca İbn Hacer, Buhârî'nin, yolculukta oruç tutma aleyhindeki rivâyetleri bu bab başlığı ile tevil ettiğini, böylece onun yolculukta oruç tutmaya gücü yeten kişinin oruç tutmasını daha faziletli gördüğünü belirtmiştir.²³

Sahîhu'l-Buhârî'deki bir rivâyete göre Ebû'd-Derdâ (öl. 32/652) sahâbenin sığağın şiddetli olduğu zamanlarda Hz. Peygamber (s.a.s.) ile yolculuğa çıktığını, Hz. Peygamber (s.a.s.) ve İbn Ravâha dışında kimsenin oruç tutmadığını belirtmektedir.²⁴

Müslim de Buhârî gibi bab başlığında bu konudaki görüşü açıklamıştır. Yolculukta oruç tutma ile ilgili rivâyetleri "Yolcunun Ramazan Ayında Oruç Tutması ya da Tutmamasının Cevazı Hakkındaki Bab" başlığı altında toplamıştır.²⁵

Muhtelif hadis kitaplarında aktarıldığı üzere Hamza b. Amr el-Eslemî (öl. 61/680) çok oruç tutan bir sahâbî idi ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek "seferde oruç tutayım mı tutmayayım mı" diyerek sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) "*istersen tut, istersen tutma*" buyurdu.²⁶ Abdullah b. Mesud'tan (öl. 32/652) aktarıldığında göre Hz. Peygamber (s.a.s.) yolculuklarında bazen oruç tutar bazen de tutmazdı. Ancak namazları kısaltarak kılardı.²⁷

Yukarıda aktarıldığı üzere hadis kitapları -tespit edebildiğimiz kadarıyla- Hz.

²² Ebû'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd Bâcî, *el-Müntekâ Şerhu Muvattaı Malik*, ed. Muhammed Ali Bidûn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 3/34.

²³ Askalâni, *Fethu'l-Bârî*, 4/183.

²⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, "Savm", 33.

²⁵ Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "Sıyâm", 15.

²⁶ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, "Sıyâm", 1034; Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, "Sıyâm", 104.

²⁷ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, 1/416.

Peygamber'in (s.a.s.) yolculuktaki orucu ile ilgili bilgileri verirken ilgili başlık altında sahâbenin bu konudaki uygulamasına dair bilgi de vermektedir. Böylelikle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında farklı uygulamalar olsa bile sahâbeden tevârûs eden ve dinde asıl olan görüş sunulmaktadır. Ayrıca hadis müellifleri -görebildiğimiz kadarıyla- Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculukta oruç tutmadığı yönündeki rivâyetlerin sebep-i vürûduna da yer vererek bu rivâyetlerin istisna kabilinden olduğunu, bu konudaki fûrû' ahkama medar olamayacağını ima etmektedirler.

Yolcunun Ramazan Orucunu Tutamayacağı Görüşü

Yukarıda ifade edildiği üzere Hz. Ömer, İbn Ömer, Ebû Hureyre gibi bazı sahâbilerin yolcunun ramazan orucunu tutmasına cevaz vermediği rivâyet edilmiştir. Söz konusu sahâbilerin veya bu görüşü savunan âlimlerin eserleri bulunmadığı için yolculukta oruç tutmanın gayr-i meşrû olduğu yönündeki görüşleri çoğunluğun eserlerinden öğrenmekteyiz. Ancak İbn Hazm yolculukta oruç tutma konusu ele almakta ve yolculukta oruç tutmanın geçersiz olduğunu şiddetli bir şekilde savunmaktadır. Bununla birlikte İbn Hazm yolcunun nafile veya kaza ve nezir gibi vâcip oruç tutabileceğini belirtmektedir.²⁸

İbn Hazm “*وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ*” âyetinin²⁹ yolculuk durumu hakkında olmadığını, İslam'ın ilk yıllarında oruç tutmanın bir zorunluluk değil tercih olduğunu, bu âyet ile oruç tutmanın tavsiye edildiğini belirtmiştir. İbn Hazm ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculuklarında oruç tuttuğu yönündeki rivâyetlerin bu konuda delil olmayacağını ileri sürmektedir. Bunun gerekçesi olarak da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) son olarak yolculukta oruç tutulmamasını emrettiğini ifade etmiştir. Ona göre bundan önce ramazan ayında oruç tutmak câiz olsa bile Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yasaklamasından sonra bu uygulama kaldırılmıştır.³⁰

İbn Hazm ramazan ayında yolcunun oruç tutabileceğini ifade eden ve yukarıda aktardığımız rivâyetleri nakletmektedir. Ancak bu rivâyetleri tevile tâbî tutmakta, bu rivâyetlerin bir kısmının ramazan ayına değil diğer zamanlara ait olduğunu ifade etmekte, diğer rivâyetlerin ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) son uygulaması ile nesh edildiğini ileri sürmektedir. Diğer taraftan İbn Hazm Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'nin fethinden sonraki zamanlarda da oruç tuttuğu yönündeki rivâyetlerin nafile oruçlar hakkında bilgi verdiğini belirtmektedir.³¹

İbn Hazm'ın bu tevili eleştiriye açıktır. Zira yukarıda aktarıldığı üzere Ebû Said el-Hudrî rivâyetinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'nin fethinden sonraki yolculuklarında da oruç tuttuğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan sahâbenin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonraki uygulamaları ve bu konudaki görüşleri dikkate alındığında ramazan ayında yolcunun

²⁸ İbn Hazm, el-Muhallâ, 4/405.

²⁹ Bakara, 2/184.

³⁰ İbn Hazm, el-Muhallâ, 4/393, 394.

³¹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 4/397.

oruç tutmasının neshedildiği iddiasına ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculuklarda oruç tuttuğu yönündeki rivâyetlerin nafîle oruçlara hamledilmesi için delile ihtiyaç vardır. Zira hadis kitaplarındaki yolculuklarda oruç hakkındaki rivâyetler ramazan orucu hakkındadır. Dolayısıyla nafîle oruçların ayrıca belirtilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan eğer bu rivâyetlerdeki oruçlar nafîle olarak değerlendirilecek olsa hemen hemen bütün rivâyetlerin nafîle oruç olarak ele alınması gerekmektedir. Zira hemen hemen bütün rivâyetlerde ramazan orucu olduğu kaydı bulunmamaktadır.

İbn Hazm karşı görüşün delillerini ele aldıktan sonra kendi görüşünün delillerini serdetmektedir. Bu delillerin başında “*ramazan hilali idrak eden kişi oruç tutsun, sizden hasta veya yolcu olanlar başka zamanlarda (tutsun)*” âyeti³² gelmektedir. Öncelikle bu âyetin mensûh bir âyet olmadığını, teville kapalı olup muhkem bir âyet olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle âyetin istidlâl elverişli olduğunu vurgulamaktadır. Allah'ın bu âyette açıkça ramazan ayını idrak eden kişinin oruç tutmasını zorunlu kıldığını aynı şekilde hasta ve yolcunun da ramazan ayı dışında başka zamanlarda oruç tutmasını farz kıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte bu âyette hasta ve yolcunun başka günlerde oruç tutmasının bir ruhsat olduğu, bu kişilerin ramazan ayında oruç tutamaması durumunda başka günlerde oruç tutmasının farz olduğu iddiasının delile muhtaç olduğunu belirtmektedir.³³

İbn Hazm âyetler ile istidlâl etmenin yanında yukarıda aktarılan hadislerle de istidlâlde bulunmuştur. Buna göre Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'nin fethi için yola çıktığında oruç tutmuş ancak yolda orucunu açmıştır. Buna rağmen bazı sahâbilerin oruç tutmaya devam ettiği bildirilince onların bu tutumundan memnun olmamış ve “*onlar âsîdir*” buyurmuştur. İbn Hazm'ın istidlâlde bulunduğu diğer bir rivâyet de *Sahîhu'l-Buhârî*'de nakledilen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bitkin bir vaziyette gördüğü ve insanların kendisi için gölgelik yaptığı kişi için söylediği “*yolculukta oruç tutmak hayır/iyilik değildir*” hadisidir.³⁴

İbn Hazm'ın istidlâl ettiği bu rivâyetler hakkındaki değerlendirmeler yukarıda geçtiği için tekrara düşmemek adına aynı değerlendirmelere yer verilmeyecektir. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki İbn Hazm'ın istidlâl ettiği bu rivâyetler genel hüküm bildirmekten uzak bazı özel olaylara binaen vârid olmuştur. Nitekim klasik fıkıh doktrinleri de bu rivâyetlerin genel hüküm bildirmediğine hükmetmiştir. Aynı şekilde günümüzde yapılan bazı çalışmalarda da cumhurun görüşünün uygun olduğu belirtilmiştir.³⁵

Yolcunun Ramazan Orucunu Tutabileceği Görüşü

Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre yolculukta oruç tutulabilir. Zira yolculukta oruç

³² Bakara, 2/ 185.

³³ İbn Hazm, el-Muhallâ, 4/399.

³⁴ İbn Hazm, el-Muhallâ, 4/399, 400.

³⁵ Davut Yaylalı, “Seferilik Hükümleri”, Seferilik ve Hükümleri (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997), 265.

tutmama izni ruhsat kabilindedir.³⁶ İmam Muhammed (öl. 189/805) Ebû Hanife'den (öl. 150/767) naklen yolcunun ramazan ayında oruç tutmama ruhsatının olduğu gibi oruç tutabileceğini söylemiştir. Bu konuda yolcunun iftar ruhsatı olduğu gibi oruca güç yetirebiliyorsa tutmasının müstehap olduğunu aktarmıştır. İmam Malik'in de bu görüşte olduğunu belirttikten sonra Medine âlimlerinin aksi bir görüş benimsediklerini ifade etmiştir. Buna göre onlar yolcunun oruç tutmaması gerektiğini, oruç tutsa bile daha sonra kaza etmesinin zorunlu olduğunu savunmuştur. İmam Muhammed onların bu görüşünün “ **فِدَّةٌ** **مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ** *Başka günlerde oruç tutsun*” âyetine³⁷ dayandığını aktarmaktadır. Daha sonra yolculukta oruç tutmanın cevazı ve efdaliyeti hakkında bazı rivâyetler aktarmakta ve bu rivâyetlerle istidlâlde bulunmaktadır.³⁸

İmam eş-Şâfiî (öl. 204/820) yolcunun oruç tutmasının aleyhindeki hadislerin bu konuda istidlâl edilmeye uygun olmadığını belirtmektedir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbeye merhametinden dolayı yukarıda ifade edilen hadisleri buyurduğunu ifade etmektedir. Ayrıca söz konusu rivâyetlerin savaş durumunda vârid olduğunu, ordunun düşmana hazırlanması amacıyla söylendiğini belirtmektedir. İmam eş-Şâfiî daha sonra yolculuklarda oruç tutulduğuna dair çok sayıda rivâyet aktarmaktadır.³⁹

Tahâvî'nin aktardığına göre bazıları “ **فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ** *(ramazan) ayını idrak eden oruç tutsun*” âyetinden⁴⁰ hareketle ramazan ayına mukim olarak giren kişinin bu ay içinde yolculuğa çıksa bile oruç tutmasının vâcip olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşe göre kişi ramazan ayı girmeden yolculuğa çıkarsa yolculuk ruhsatından yararlanabilir, yolculukta isterse oruç tutmayabilir. Hz. Ali'den (öl. 40/661) bu yönde bir rivâyet aktarılmaktadır. Ancak Tahâvî'nin ifadesine göre mezhep imamı bu görüşte olmayıp “ **فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ** *(ramazan) ayını idrak eden oruç tutsun*” âyetinin mukimlere yönelik olduğunu savunmuşlardır. Daha sonra Tahâvî bir kısmı yukarıda da aktarılan çok sayıda rivâyete yer vererek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayına mukim olarak girdiğini ancak bazı yolculuklarında oruç tutmadığını belirtmektedir.⁴¹

Tahâvî, rivâyetin yanında kıyasla da istidlâlde bulunmuştur. Şöyle ki ramazan ayına yolcu olarak giren kişi bu ay içinde mukim olsa ayın başından itibaren mukim gibi oruç tutmaya başlar. Aynı şekilde kıyas gereği ramazan ayına mukim olarak giren kişi de bu ay içerisinde yolculuğa çıkarsa yolcuya tanınan ruhsatları kullanabilir.⁴²

³⁶ Mustafa Baktır, “Seferilikte Azîmet ve Ruhsat”, Seferilik ve Hükümleri (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997), 332.

³⁷ Bakara, 2/184.

³⁸ Muhammed b. el-Hasen Şeybânî, Kitâbü'l-Hüccce 'alâ Ehli'l-Medîne, ed. Seyyid Mehdî Hasan el-Kilânî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983), 1/378-381.

³⁹ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, el-Üm, ed. Muhammed Zühri en-Neccâr (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1973), 2/102.

⁴⁰ Bakara, 2/185.

⁴¹ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed Tahâvî, Ahkâmü'l-Kur'âni'l-Kerîm, ed. Sadettin Ünal (İstanbul: İSAM, 1998), 1/395-397.

⁴² Tahâvî, Ahkâmü'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1/398.

Mâtûridî'ye (öl. 333/944) göre de “*فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ* Başka günlerde oruç tutsun” âyeti hasta ve yolcunun ramazan orucunu mutlaka başka günlerde tutması gerektiğine dair istidlâl elverişli değildir. Bu âyet hasta ve yolcunun ramazan orucunu başka günlerde tutabileceklerine dair ruhsat ifade etmektedir. Nitekim “*فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهٖ آدَىٰ مِنْ رَأْسِهٖ فَفِدْيَةٌ*” fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tiraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin⁴³ ve “*إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ*” Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur” mealindeki âyetlerde⁴⁴ ruhsat söz konusudur. Ayrıca söz konusu oruçlar başka günlerde kaza edilecekse, bu kaza ramazan günlerinden dolayı farz olmaktadır. Ancak hasta ve yolcuya ramazan ayında oruç tutmak câiz olmasaydı, onların bu oruçları daha sonra kaza etmeleri farz olmazdı. Mâtûridî naslarla da istidlâlde bulunmuş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve sahâbenin yolculuklarında oruç tuttuğu yönündeki rivâyetlerin bu konuda dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵

Cessâs (öl. 370/981) da klasik teoriye uygun olarak yolcu ve hastanın ramazan ayında oruç tutmamasının ruhsat olduğunu kabul etmekte ve muhtelif âyetlerle istidlâlde bulunmaktadır. Aynı âyet içerisinde “*وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ*” hasta veya yolcu olanlar başka günlerde oruç tutsun” ifadesinden sonra “*يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ*” Allah sizin için zorluğu değil kolaylığı irâde buyurur” ifadesinin⁴⁶ yer aldığını, bu âyetteki kolaylık ibaresinin ruhsat ifade ettiğini belirtmektedir. Cessâs kolaylık ifadesinin geçtiği “*فَافْرُوا مَا تَيَسَّرَ*” Kur'an'dan kolayına gelen âyeti okuyun” âyeti⁴⁷ ve “*فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ*” kolayınıza gelen bir kurban (kesin)” âyetinin⁴⁸ muhayyerlik ifade ettiğini ileri sürmektedir.⁴⁹ Cessâs ayrıca “*فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ* وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ” Artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, başka günlerden sayısınca tutsun” âyetinin⁵⁰ ilk kısmının bütün mükelleflere ramazan ayında oruç tutmayı farz kıldığını, yolcu ve hastanın da teklife muhatap olmalarından dolayı bu âyet gereği oruç tutmaları gerektiğini, ancak âyetin devamındaki ifadenin yolcu ve hastaya oruç konusunda ruhsat tanıdığını belirtmiştir. Cessâs'ın belirttiğine göre ulema bu konuda görüş birliği içerisinde. Ancak Ebû Hureyre'den yolcunun bu günlerde oruç tutması durumunda sonra kaza etmesi

⁴³ Bakara, 2/196.

⁴⁴ Bakara, 2/173.

⁴⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtûridî, Te'vilâtü Ehli's-Sünne, ed. Mecdi Bâ Sellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 2/42.

⁴⁶ Bakara, 2/185.

⁴⁷ Müzzemmil, 73/20.

⁴⁸ Bakara, 2/196.

⁴⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'an, ed. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî-Müessesetü't-Târihi'l-Arabî, 1992), 1/265.

⁵⁰ Bakara, 2/ 185.

gerektiğine dair bazı rivâyetlerin aktarıldığını ifade etmiştir. Cessâs bu görüşü savunan bilginlerin muhalefet sayılmayacak kadar azınlık olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber'den (s.a.s.) yolculuklarda oruç tuttuğuna dair ilim gerektirecek seviyede rivâyetlerin bulunduğunu belirtmiştir.⁵¹

Sonraki döneme ait bazı fûrû-i fıkıh eserleri yolcunun ramazan ayında oruç tutmasının cevazı noktasında sahâbe arasında farklı görüş sahiplerinin bulunduğunu belirtmiş ancak daha sonra ulemanın ramazan ayında oruç tutmanın cevazı noktasında icmâ ettiğini kaydetmektedir.⁵² Ayrıca Kâsânî (öl. 587/1191) pek çok sahâbinin ramazan ayında yolculuklarında oruç tutmasıyla istidlâlde bulunmakta ve tâbiîn neslinde yolculukta oruç tutmanın cevâzı noktasında icmân oluştuğunu, sonradan in'ikâd eden icmân önceki ihtilâfları ortadan kaldırdığını belirtmektedir.⁵³

Serahsî (öl. 483/1090) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'nin fethinde oruç tutulmamasını emrettiğini belirterek ramazan ayında savaş çıkması durumunda askerlerin oruç tutmamasının evla olduğunu ifade etmektedir. Zira oruç askerleri yormakta ve zayıflatmaktadır. Savaşta ortaya çıkabilecek olumsuz bir durumun telafisi mümkün olmayabilir. Ancak orucun başka günlerde tutulması mümkündür. Nitekim oruç tutmakta zorlanan hasta ve yolcunun ramazan orucunu başka günlere ertelemesi daha faziletli olarak kabul edilmiştir. Savaş durumundaki askerin orucu ertelemesi evleviyetle daha faziletlidir.⁵⁴ İmam Mâlik'in aktardığı bir rivâyet Serahsî'nin bu yorumunu güçlendirmektedir. Zira İmam Mâlik'in aktardığı bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.s.) "*kendinizi koruyarak düşmanlarınız için hazırlanın*"⁵⁵ buyurmuştur.

Serahsî *el-Mebsû't*'da bu konuyu daha detaylı olarak ele almakta, bu ihtilâfa bazı hükümlerin terettüp ettiğini belirtmektedir. Serahsî'nin aktardığına göre sahâbenin çoğunluğu ve cumhûru fukahâ ramazan ayında yolcunun oruç tutmasının câiz olduğu kanaatindedir. Abdullah b. Ömer ve Ebu Hureyre gibi bazı sahâbeler nasların zâhirini dikkate alarak ramazan ayında yolcunun oruç tutmasının câiz olmadığını savunmuşlardır. Onların bu konudaki delilleri "*فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ* Başka günlerde oruç tutsun" âyetinin yanında bazı rivâyetlerdir. Şöyle ki Hz. Peygamber (s.a.s.) "*yolculukta oruç tutmak hayır değildir*"⁵⁶ buyurmuştur. Serahsî "*فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ*" artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu

⁵¹ Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'an, 1/265..

⁵² Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebû Ahmed Semerkandî, Tuhfetül-Fukahâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 1/359; Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Kâsânî, Bedâi'ü's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerai' (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 2/95.

⁵³ Sonraki dönemde oluşan icmân önceki ihtilâflara etkisi hakkındaki açıklamalar için bkz. Alâuddin Abdulaziz b. Ahmed Abdulaziz el-Buhârî, Keşfu'l-Esrâr Şerhu Usûli'l-Pezdevî, ed. Abdullah Muhammed Ömer (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 3/367-369.

⁵⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, Şerhu's-Siyeril-Kebîr, ed. eş-Şâfiî Ebu Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/113, 114.

⁵⁵ Mâlik b. Enes, el-Muvatta', "Siyâm", 1032.

⁵⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, Sünen, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki (Beyrut: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, ts.), "Savm", 11.

geçirsin” âyetinin umumunun gereği yolcunun da oruç tutabileceğini ifade etmiştir.⁵⁷ Kahir ekseriyetin görüşü ramazan ayında yolcunun oruç tutabileceği yönündedir. Ancak orucun yolcuyla bitkin düşürmesi söz konusu olduğunda yukarıda aktarılan rivâyetler gereği yolcunun oruç tutmasının mekruh olduğuna dair icmâ nakledilmektedir.⁵⁸

Abdülaziz el-Buhârî (öl. 730/1330) meseleyi usûl açısından ele almış ve Zâhirilere göre *فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ* âyetinin ramazan ayında yolcu ve hastanın orucunu başka günleri idrak etmelerine bağladığını aktarmıştır. Onlara göre mukim kimsenin ramazan ayından önce farz orucu eda etmesi mümkün olmadığı gibi yolcunun başka günleri idrak etmeden önce ramazan orucunu eda etmesi câiz değildir. Buna karşın Buhârî “ *فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ* ” *artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin*” âyetinin yolcu, mukim vb. bütün mükellefleri kapsadığını ancak “ *فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ* ” *kim de hasta veya yolcu olursa, başka günlerden sayısınca tutsun*” âyetinin de yolcu ve hastaya ruhsat tanıdığını ifade etmiştir. Bu ruhsatın sadece edâ vücûbiyetine ilişkin olduğunu, orucun cevazına ilişkin olmadığını belirtmiştir.⁵⁹ Başka bir ifadeyle bu ruhsat sadece ramazan ayında orucun tutulması farzietini ortadan kaldırır. Yoksa oruç tutmasını yasaklamaz.

Ramazan ayında yolcunun oruç tutmasının cevazı bir yana, Hanefî mezhebinde yolcunun oruç tutmasının azîmet olduğu dolayısıyla oruç tutmasının daha faziletli olduğu kabul edilmiştir. Bunun da usûlî dayanağı olarak orucun vücûb sebebi olan ramazan hilali kâmil bir şekilde mevcuttur. Dolayısıyla hükmün daha sonraki bir zamana ertelenmesi orucun eda edilmesine engel değildir. Nitekim vadeli borcu olan bir kişi vadesinden önce borcunu ödeyebilir. Diğer taraftan kolaylık ruhsatta değil azîmette bulunabilir. Şöyle ki yolcunun ramazan ayında Müslümanlarla birlikte oruç tutması daha sonra tek başına oruç tutmasından daha kolay olabilir.⁶⁰

İbnü'l-Hümâm'ın (öl. 861/1457) yolcunun oruç tutması meselesini nispeten daha detaylı ele aldığı görülmektedir. O Zâhirilerin görüşlerine yer verdikten sonra yukarıda aktarılan rivâyetlerle istidlâlde bulduklarını belirtir. Daha sonra bu rivâyetlerin özel bir sebebe binaen vârid olduğunu, bu rivâyetlerin umûmî hükümlerin istinbâtına elverişli olmadığını ifade eder. Daha sonra hasta ve yolcunun orucu daha sonraki zamanlarda tutabileceğini ifade eden âyetteki kolaylık ifadesinin ruhsat ifade ettiğini zira kolaylığın orucu ertelemeye taayyün etmediğini, mükellefin durumuna göre değişebileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla âyette belirtilen *kolaylığın* tahakkuk edebilmesi için mükellefe oruç tutmama noktasında serbestiyet tanınmalıdır. İbnü'l-Hümâm daha sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbenin yolculuklarında oruç tuttuklarına dair çok sayıda rivâyetin

⁵⁷ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, el-Mebsût (Beyrut: Dâru'l-Marife, ty.), 3/91.

⁵⁸ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed Vâhidî, et-Tefsîru'l-Basît, ed. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân (Riyad: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'üd el-İslâmiyye, 1430), 3/585; Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa Aynî, el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 4/78.

⁵⁹ Abdülaziz el-Buhârî, Keşfu'l-Esrâr, 2/463,464.

⁶⁰ Abdülaziz el-Buhârî, Keşfu'l-Esrâr, 2/464.

bulduğunu belirtmekte ve bu rivâyetlerle Zâhirîlerin istidlâl ettikleri rivâyetlerin arasında teâruzun bulunduğu düşünülse bile kaynaklardaki kayıtlar gereği orucu yasaklayan hadislerin tevil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu tevil de klasik teoriye uygun olarak yolcunun oruç tutmasını yasaklayan rivâyetlerin hasta ve yolcunun oruç tutması halinde hastalığın artması ya da bitkin düşmesi durumlarına özel olduğu yönündedir.⁶¹

Sonuç

Günümüzde yaşayan sünnî fıkıh mezhepleri yolcunun oruç tutabileceği noktasında ittifak halindedir. Ancak tarihi süreç içerisinde sahâbe neslinden başlayarak bazı münferit görüş sahipleri yolcunun oruç tutamayacağını ileri sürmüşlerdir. Söz konusu bilginlerin görüşleri genellikle karşı görüş sahipleri tarafından aktarılmıştır. Ancak İbn Hazm bu konuyu detaylı bir şekilde ele almakta, yolcunun ramazan orucunu tutmasının câiz olmadığını sistematik olarak savunmaktadır.

Kaynaklar kronolojik olarak incelendiğinde ilk dönem kaynakları ile sonraki dönem eserleri arasında konuya yaklaşım farklılıkları göze çarpmaktadır. Şöyle ki mezhep imamları veya ilk dönem mezheplerin temel eserleri konuya daha objektif olarak yaklaşmakta, bu konuda farklı görüşlerin bulunduğunu ve bu görüşlerin dayandığı delilleri tartışmaktadır. Başka bir ifadeyle söz konusu âlimler muhâlif görüş sahiplerinin iddialarını tartışmaya değer bulmakta ve bunlara karşı kendi görüşlerini açıklamaktadır. Aynı şekilde İmam Muhammed oruç bahsinin başında ikinci konu olarak yolculukta oruç tutma konusunu ele almaktadır. Bu bölümde yolculukta oruç tutulmaması gerektiğini savunan görüşü birkaç kişiye ait şâz bir kanaat değil bir ekolün görüşü olarak sunmaktadır. Buna karşın hicrî 5. Asır ve sonraki asırlarda yaşamış Ebû'l-Velid el-Bâcî gibi bazı âlimler bu konuda farklı görüşlere sahip âlimlerin bulunduğu yaklaşımını benimsememekte, tarihi süreç içerisinde bazı zâhirîlerin şâz görüşlerinin bulunduğunu ifade etmekle yetinmektedir. Bu âlimler aynı şekilde muhâlif görüş sahiplerinin delillerini zikretmemekte ve onların görüşlerini tartışmamaktadır. Bu yaklaşım farklılığının pek çok farklı sebepleri olabilir. Ancak icmân oluşup takarrur etmesiyle muhâlif görüş sahiplerinin oldukça marjinal kabul edildiği görülmektedir. Dahası bu görüş söz konusu kaynaklarda tarihi bir anekdot gibi aktarılmakta, özellikle sonraki döneme ait eserlerde bu ictihad detaylı bir incelemeye tâbî tutulmamaktadır.

İki görüşün delilleri incelendiğinde yolcunun oruç tutmasını yasaklayan hadislerin geçici bazı olaylar için vârid olduğu, bu rivâyetlerin genel bir hükme medar olamayacağı ileri sürülebilir. Nitekim söz konusu rivâyetleri aktaran hadis kitapları Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculuktaki orucu ile ilgili bilgileri verirken ilgili başlık altında sahâbenin bu konudaki uygulamasına dair bilgi de vermektedir. Sahâbenin bu konudaki uygulamaları yolculukta oruç tutmanın hükmü hakkında önemli bir delil olarak değerlendirilebilir. Ayrıca söz konusu kaynaklar Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculara oruç tutmasını yasaklayan hadislerinin sebeb-

⁶¹ Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbnü'l-Hümâm, Şerhu Fethi'l-Kadir, ed. Abdürrezzak Galip el-Mehdi (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 2/351, 352.

i vurûduna ilişkin bilgi de vermektedir. İlgili rivâyetlerin esbâb-ı vurûduna baktığımızda sahâbenin oruç sebebiyle yorgun ve bitkin düşmesi, savaş hali ve düşmanla karşılaşma esnasında ordunun zayıflaması gibi durumlar görmekteyiz. Bu durumda yolcunun oruç tutmasını yasaklayan rivâyetlerin genel hüküm bildirmekten uzak olduğu, yolculukta oruç tutulduğuna dair bilgi veren rivâyetlerin tercihe şayan olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Kaynakça

- Abdulazîz el-Buhârî, Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed. Keşfu'l-Esrâr Şerhu Usûli'l-Pezdevî. ed. Abdullah Muhammed Ömer. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Askalânî, Ahmed b. Ali İbn Hacer Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960.
- Aslan, Bedri. "Seferilik Tespiti Hususunda İmam Ebû Hanife ve İmam Şafî'nin Görüşlerinin Sonraki Dönemlere Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme". Artuklu Akademi, 3/1, (2016), 84-105.
- Atar, Fahrettin. "Sefer". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 294-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa. el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Bâcî, Ebû'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd. el-Müntekâ şerhu Muvattaî Malik. ed. Muhammed Ali Bidûn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Baktır, Mustafa. "Seferilikte Azîmet ve Ruhsat". Seferilik ve Hükümleri. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd Me'âlümü't-tenzîl. ed. Muhammed Abdullah en-Nemr. Riyad: Dâru Taybe, 1409.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. Sahîhu'l-Buhârî. ed. Halil b. Me'mun Şiha. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2010.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. Ahkâmü'l-Kur'ân. ed. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî-Müessesetü't-Târihi'l-Arabî, 1992.
- Erdem, Suat. "İslam Hukukunda Seferiliğin Ölçütü". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 18 (2011), 111-128.
- Fahrüddîn er-Râzî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer. Mefâtihu'l-gayb. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1981.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah. et-Temhîd limâ fi'l-Muvattaî mine'l-meânî ve'l-esânîd. ed. Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî Mustafâ b. Ahmed el-Ulvî. Mağrib: Vizâratu Umûmi'l-Evkâfi ve's-Şu'ûnu'l-İslâmiyye, 1967.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî. Tefsirü't-tahrir ve't-

- tenvir. Tunis: Dâru't-Tunisiyye, 1984.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed. el-Muhallâ bi'l-Âsâr. ed. Abdülğaffâr Süleymân el-Bendâri. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. Sünen. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid. Şerhu Fethi'l-Kadir. ed. Abdürrezzak Galip el-Mehdi. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. Bedâiü's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerai'. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Komisyon. el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1983.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân. ed. Hişâm Semîr el-Buhârî. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Mâlik b. Enes. el-Muvatta'. ed. Muhammed Mustafa el-Azamî. Dubâi: Müessesetü Zâyd B. Sultân Âl-İ Nehyân, 2004.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. Te'vilâtü Ehli's-Sünne. ed. Mecdî Bâ Sellûm. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mergînânî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr. el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî. ed. Nu'aym Eşref Nûr Muhammed. Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1417.
- Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Abdullah b. Mahmûd. el-İhtiyâr li-Talîli'l-Muhtâr. ed. Mahmûd Ebû Dakîka. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Meydânî, Abdülğanî b. Tâlib. el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb. ed. Mahmûd Emîn en-Nevâvî. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebû'l-Huseyn. Sahîhu Müslim. ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1991.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahya b. Şeref. Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî. Mısır: el-Matba'atü'l-Mısriyye, 1929.
- Semerkindî, Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebû Ahmed. Tuhfetül-Fukahâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr. ed. eş-Şâfiî Ebu Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. Usûl's-Serahsî. ed. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. el-Mebsût. Beyrut: Dâru'l-Marife, ty.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. el-Üm. ed. Muhammed Zühri en-Neccâr. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1973.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. Kitâbü'l-Hücce 'alâ Ehli'l-Medîne. ed. Seyyid Mehdi Hasan el-Kilânî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Tefsiri Âyi'l-Kur'an. ed. Ahmed Muhammed Şâkir - Mahmûd Muhammed Şâkir. Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1955.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. Ahkâmü'l-Kur'âni'l-Kerîm. ed. Sadettin Ünal. İstanbul: İSAM, 1998.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. Şerhu Me'âni'l-Âsâr. ed. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdelhak. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994.
- Topal, Şevket. "Elmalılı İle Aksekili Arasındaki Seferilik Hükümü Tartışması". Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3 (2013), ss. 7-29.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. et-Tefsîru'l-Basît. ed. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân. Riyad: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1430.
- Yaylalı, Davut. "Seferilik Hükümleri". Seferilik ve Hükümleri. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997.

The Effect of the Zāhirī Approach to the Naṣṣ (Qur'an and Hadith Texts) on the Fūrū'**Al-Fiḫh: Judgment of Fasting on the Journey****Abstract**

The religion of Islam has made it obligatory for responsible people to fast in the month of Ramadan. However, in some cases this obligation has been relaxed, it has been accepted that Ramadan fasting can be kept at later times. The religion of Islam accepts ease as legitimate when there is necessity, not only in fasting, but also in almost all matters, and removed the previous liability from those responsible. After the verses in the Qur'an stating that fasting is obligatory, it is stated that the sick and the traveler are not obliged to fast. However, there is some disagreement about the meaning of these verses. Some Companions and scholars of the Zāhirī sect accept that the sick and the traveler cannot fast during Ramadan, and that they have to fast on other days. Holders of this view asserted that the verses in question express necessity. Accordingly, these verses state that the fasting that is obligatory for the sick and the traveler is not the fasting of Ramadan, but the fast to be observed after the month of Ramadan. In addition to the relevant verse, they also brought some hadiths from the Prophet as evidence. As a matter of fact, Prophet did not fast on some of his journeys. However, in some of his journeys, he broke the fast even though he had intended to fast. In addition to breaking his fast on the way, the Prophet also used expressions prohibiting fasting while traveling. However, the majority of the jurists have accepted that the verses stating that the patient and the traveler can keep the Ramadan fast on other days do not express an obligation but an option. Those who hold this view have provided evidence from verses similar to the verses in the Qur'an that state that fasting can be observed on other days. Accordingly, the patient and the passenger can keep the Ramadan fast or postpone it to other days. The holders of this view also provided evidence with the hadiths stating that the Prophet and his companions fasted on their journeys. As it is clearly stated in these sources, the Prophet and his companions fasted on their journeys. According to them, the companions of Hz. The fact that he continued to fast on his journeys after the Prophet (pbuh) shows that it is not obligatory for those whose fasting is delayed while traveling. In addition, these jurists stated that the hadiths prohibiting fasting while traveling were said for some special cases and were not suitable for general inference. Because, as can be clearly seen in the narrations in question, the Prophet's statements prohibiting fasting while traveling are for some Companions who were affected by fasting. On the other hand, the hadiths of the Prophet prohibiting fasting during travel were said before the war. Moreover, in these narrations, the Prophet wanted the Companions to be ready for the enemy and ordered them to break their fast for this purpose.

Keywords: İslamic law • azimah • rukhsah • fast • journey